

## שיבת הפתל - ירושלים

### שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת פקודי (שקלים) תשע"א מחצית השקל וחיי הנישואין

מחמת קושיות אלו מציע הרמב"ן שני אופנים אחרים לביאור הענין: א') באמת מתו הרבה מבני ישראל בין שני המנינים הללו, אלא שבמנין השני נמנו גם אלו שמלאו להם בינתים עשרים שנה, "ואירע הדבר שהיו המשלימים כמנין המתים". [וכמובן, גם תירוץ זה דחוק למדי<sup>3</sup>]. ב') במנין הראשון נמנו גם בני לוי, ואילו במנין השני נאמר, "אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל" (במדבר א, ט). אלא שלאחר קיזוז בני לוי, והנפטרים מבני ישראל, ובתוספת אלו שמלאו להם עשרים שנה - הגיע המנין לאותה תוצאה. [וכמובן, גם תירוץ דחוק קצת, אך פחות מן הקודם<sup>4</sup>].

#### מנין היה כסף לקניית קרבנות ציבור בחודש הראשון?

והנה, לפי שתי השיטות קשה לכאורה, מנין היה כסף לקנות בהמות לקרבנות הציבור, מאז הקמת המשכן בר"ח ניסן ועד א' באייר. הרי מחצית השקל הראשונה שהביאו בתחילת נדבת המשכן, שימשה במלואה למלאכת המשכן, כמבואר בפרשתנו (שמות לח, כז-כח), ומחצית השקל השניה באה רק באייר, במנין השני, חודש לאחר הקמת המשכן ותחילת העבודה בו<sup>5</sup>.

והנה, לדעת הרמב"ן, אין כאן שאלה. שכן כתב, שלנדבת המשכן נצטוו ישראל להביא שתי מחציות השקל. האחת - למלאכת המשכן, [והתחייב בה כל מי שהוא מבן עשרים שנה ומעלה], והשניה - לקניית קרבנות הציבור, [והתחייב בה כל מי שהוא מבן שלוש עשרה שנה ומעלה] (רמב"ן שם ל, יב בסוף דבריו). [והמנין שנעשה בר"ח אייר הוא ענין אחר, לדעתו, ולא נעשה כדי להביא ממנו קרבנות ציבור (ע"ש)].

ובדעת רש"י שסובר שלנדבת המשכן הביאו רק מחצית השקל אחת, ששימשה למלאכת המשכן, ורק מן המנין שנעשה בר"ח אייר הביאו את קרבנות הציבור, צריך לומר שקרבנות הציבור של חודש ניסן של אותה שנה באו מן היחידים, שמסרו מממונם לציבור ללא שנתחייבו בכך. אמנם יש מחלוקת האם אפשר שיחיד יתנדב וימסור מממונו לציבור עבור קרבן ציבור (ע"ב ב"מ קיח, א), אבל הרמב"ם פוסק שהדבר אפשרי (הלכ' כלי המקדש פ"ח ה"ז). וגם לפי מי שאומר שאי אפשר לעשות כן, אולי היתה כאן הוראת שעה, שבחודש זה מי שרוצה

**הקושי העולה מן הכתוב במנין בני ישראל**  
התורה אומרת בפרשתנו: "וְכִסֶּף פְּקוּדֵי הָעֶדָה... פָּקַע לְגִלְגָּלֹת, מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, לְכֹל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים, מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָעָלָה, לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֹׁת אֲלָפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים" (שמות לח, כה-כו). זה היה מנין בני ישראל כשנמנו אותם בתחילת נדבת המשכן, אחר יום הכפורים, בשנה הראשונה לצאתם מארץ מצרים (רש"י שם ל, טז). "שש מאות אלף ושלשית אלפים וחמש מאות וחמשים". לאחר כחצי שנה, בראש חודש אייר של השנה השנית, שוב מונים את בני ישראל (במדבר א, יח), ושוב יוצא אותו מספר - "שש מאות אלף ושלשית אלפים וחמש מאות וחמשים" (שם, מו).

שואל רש"י: איך יתכן שלא היה שינוי במספר בני ישראל [מבן עשרים שנה ומעלה] במשך חצי שנה שעברה מהמנין הראשון עד המנין השני? הרי "אי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו, ובשניה נעשו בני עשרים!" (רש"י שמות ל, טז)

מתרץ רש"י כך: "בן עשרים שנה" לענין המנין, אינו זה שמלאו לו עשרים שנה באופן פרטי, אלא הכל נקבע לפי מנין שנות העולם, המתחיל בתשרי. מי שלא היה בתחילת תשרי בן עשרים שנה - נשאר "בן תשע עשרה" במשך כל השנה כולה, עד לתשרי של שנה הבאה. ממילא, כיון ששני המנינים נעשו באותה השנה - אחד בתשרי ואחד באייר - נמצא מספר המנויים שוה בשניהם, שהרי לא השתנה גילו של אף אחד מבני ישראל בין שני המנינים הללו (רש"י שם). זהו תירוצו של רש"י<sup>1</sup>, וכנראה כך דעתו גם לדינא, שמחצית השקל לא נותנים לפי "יום ההולדת" הפרטי של האדם, אלא לפי מנין שנות העולם המתחיל מתשרי.

והקשה עליו הרמב"ן: גם אם נאמר שלא נוסף שום אדם לקבוצת האנשים שהם מבני עשרים שנה ומעלה, הרי עדין יקשה, איך יתכן שלא נגרע מהם אף אחד! הרי בקהל גדול כזה, ודאי מתים במשך חצי שנה מאות ואלפי אנשים. ואין לומר שכך אירע בדרך נס, שלא מת מהם אף אחד, שהרי התורה מספרת, "וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם" (במדבר ט, ו), וזה היה בניסן של אותה שנה (ע"ב במדבר ט, א ורש"י שם), הרי שהיה שם מי שמת<sup>2</sup>. ועוד הקשה הרמב"ן, "כי מנין שנות האנשים איננו למנין שנות עולם מתשרי, אלא מעת לעת מיום הולדו" [ע"י שם שהוכיח כן] (רמב"ן שמות ל, ב).

למדת הדין, שהיא מקבלת מן הזכר ואינה משפיעה]. ממילא, כיון שעבודת הקרבנות היא בדין [שיש שם שחיטה והזאת דמים<sup>8</sup>], על כן אין זה תחום עבודתן של הנשים. שהרי ידועים דברי הגר"א ז"ל, "שאינן השלימות ניכרת באדם, אלא כשיש לו שני מידות הפוכות... לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו, אבל כשיש לו שני מידות הפוכות, כגון רחמניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר). ממילא, עיקר עבודת האדם היא לעבוד על המידה הפוכה למידתו הטבעית. וכיון שהנשים נוטות אל הדין, אין ענין כל כך שיהיה להם חלק בעבודה, ולכן הן פטורות מלהביא מחצית השקל לעבודת הקרבנות.

זוהי, אולי, פשוטות כונת דברי הזוהר, שאומר: "וְהָאֵלִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם (בראשית כב, א) [ומבואר שם ש'נִסָּה' הוא לשון הרמה והגבהה. ובמה התבטאה כאן ההגבהה?] - בגין דאשתכליל ימינא ואשתלים. הדא הוא דכתיב, 'וְהָאֵלִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'. וְהָאֵלִים נִסָּה דייקא" (זוהר ח"ג יח, א). היינו, שנסיון העקדה היה במידת הדין (וְהָאֵלִים נִסָּה), שהיה צריך לשחוט את יצחק. וע"י שעמד אברהם בנסיון, "אשתכליל ימינא ואשתלים". היינו, שמידת החסד של אברהם (שהיא בימין, כידוע) השתכללה ונוספה בה שלמות, ע"י נסיון זה שהיה במידה הפוכה למידתו היסודית, שהיא חסד<sup>9</sup>. [וכן ליצחק אבינו נוספו כאן שלמות ושכלול, שהרי הוא במידת הדין, "פחד יצחק" (בראשית לא, מב), ונצטוו לעשות דבר שהוא הפך מידת הדין - לנתר על חייו, ולמסור אותם לשמים - שזהו חסד ונתינה שאין כדוגמתם].

### איש ואשה - מאזנים זה את זה

כפי שהזכרנו, אצל איש ואשה, האיש נוטה יותר אל צד החסד, והאשה אל הדין. מסיבה זו, האיש צריך יותר להשתדל להיטיב לאשתו, מאשר האשה לאיש. כמובן, גם האשה צריכה להשתדל להיטיב לבעלה, אבל בכל זאת, זהו יותר תפקידו של הבעל להשתדל להיטיב לאשתו, מאשר האשה לבעל, כי הוא מצד החסד, והיא מצד הדין.

חז"ל אמרו, שחתן דומה למלך (פרקי דר"א פט"ז - והובא בבבאור הגר"א אה"ע סי' ס"ד ס"א). ונכלל בזה גם ענין זה, שהאיש בעיקר צריך להיות זה שמטיב לאשה, כמו שאומרת הגמרא, "לאו מלכא אנא, דמהנינא לך ואת לא מהנית לי" (נדרים כד, א), [אינני מלך, שאהנה אותך ואתה לא תהנה אותי]. משמע, שענינו של מלך הוא, שהוא זה שמהנה את העם, ולא להפך. לא כמו אצל הערבים, שהנשיא אוסף לעצמו מליארדים על גבי מיליארדים, אלא צריך להשתדל לתת לעם עד כמה שיכול. למלך

יכול להביא בנדבה את קרבנות הציבור ולמסרם לציבור<sup>6</sup>.

### מחלוקת רש"י והרמב"ן - שתי דעות בירושלמי

על כל פנים נמצא, שרש"י והרמב"ן נחלקו בשאלה, האם גם הלויים נמנו במנין הראשון, או שלא. לרש"י - הלויים לא נמנו במנין הראשון, [שהרי לדעתו שני המנינים היו שוים, ובמנין השני נאמר "אַךְ אֶת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת רֵאשִׁים לֹא תִשָּׂא פְתוּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וממילא כך גם בראשון]. ואילו לדעת הרמב"ן, הלויים נמנו במנין הראשון, ורק בשני לא נמנו.

ונראה, שמחלוקת זו תלויה בשני הפירושים שנאמרו בירושלמי לביטוי "כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים". התורה הרי ציותה במנין הראשון, "זֶה תָּנֻּן כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים, מִחֻצֵי הַשְּׂקָל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" וכו' (שמות ל, יג). מה פירוש "כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים"? בפשוטות, "כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים" פירושו - כל מי שנספר עם כל הנספרים. אבל בירושלמי (שקלים פ"א ה"ג) בארו, ש"כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים" הוא כל מי שעבר בים סוף בעת קריעת הים. ולפי שיטה זו, גם כהנים ולוים חייבים במחצית השקל, שהרי גם הם עברו בים. ועוד פירוש אחר אמרו בירושלמי, ש"כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים" הוא כל מי שעבר על פקודי ה', כלומר: כל מי שחטא בעגל<sup>7</sup>. ולפי זה, שבת לוי אינו כלול בציווי על מחצית השקל, שהרי שבת לוי לא חטא בעגל. המחלוקת בין רש"י לרמב"ן תלויה אפוא בשני הפירושים בירושלמי. רש"י נקט כפירוש השני, והרמב"ן - כפירוש הראשון.

### מדוע פטורות הנשים ממחצית השקל?

על פי הקשר בין מחצית השקל לחטא העגל ניתן גם להסביר, למה נאמר בתורה "זֶה תָּנֻּן כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים, מִחֻצֵי הַשְּׂקָל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" וכו' (שמות ל, יג). הרי בשקל ישנם "עֲשָׂרִים גֵּרָה" (שם), וא"כ היה אפשר לצוות, שכל אחד יביא עשר גרה. מדוע א"כ נאמר "מִחֻצֵי הַשְּׂקָל" ולא "עשר גרה"? - כי יש ענין שתהיה כאן מחצית דווקא. [וכן כתבו הפוסקים, לעשות זכר למצוה זו ע"י נתינת מטבע של מחצית (רמ"א או"ח סי' תרצ"ד ס"א)]. מה העניין במחצית? כמדומני, מפני שאיש ואשה נחשבים לגוף שלם אחד. והיות והנשים לא חטאו בעגל, ורק הגברים חטאו בו (תנחומא, כי תשא יט - הובא במשנ"ב סי' תי"ז סק"ג), לכן כל בֵּית בישראל נותן מחצית השקל ולא שקל שלם, כי הנשים לא חטאו. [ומטעם זה דנים הפוסקים, האם נשים חייבות בתפלת מוסף. היות וקרבתן מוסף בא ממחצית השקל, ונשים לא חייבות במחצית השקל, אז אולי לא חייבות גם בתפלת מוסף (עי' שו"ת רעק"א סי' ט, וכן בהגהותיו על השו"ע או"ח סי' ק"ו)].

אפשר לומר גם טעם אחר, למה נשים פטורות ממחצית השקל: הרי נשים נוטות מטבען למדת הדין. [האיש נוטה למדת החסד, שהוא משפיע ונותן לנקבה, והאשה נוטה

מסתבך ונתלה על העץ. היא "עֲזָרָה", אבל היא לא "כְּנַגְדוֹ", וע"י זה המן נכשל ונפל. אינני אומר זאת כדי ללמד זכות על זרש, אנו אומרים "ארורה זרש", והיא יעצה לתלות את מרדכי, אבל בכל זאת, היתה כנראה יותר פקחית מהמן, והמן - שלא איפשר לה להביע את חכמתה - גרם לעצמו את המפלה שלו.

צריך לתת לאשה קצת דעה עצמאית בבית. לא בענייני הלכה, בענייני הלכה הבעל הוא הפוסק בבית, וכפי שאומרת הגמרא, שבמילי דשמיא אדם לא צריך לשאול את אשתו (ב"מ נט, א), אבל במילי דעלמא, יש לאשה בינה יתרה יותר מן האיש (נדה מה, ב), ולכן צריך שתהיה לאשה מידה של עצמאות בבית, שתוכל קצת לגלות את דעתה בענייני הבית. אמנם מסופר על הגה"צ ר' ישראל מסלנט זצ"ל, שסיכם עם אשתו לפני החתונה שינהגו לפי הגמרא, שבכל דבר שהוא מילי דשמיא הוא יקבע בבית, ובכל דבר שהוא מילי דעלמא היא תהיה הקובעת, ולמעשה במשך כל ימי חייהם לא מצאו דבר שלא היה נוגע למילי דשמיא, אבל לא כל אדם בדרגה של ר' ישראל מסלנט, שכל הפעולות שלו הן רק לשם שמים. מי שלא במדרגה הזאת, יש לאשה מקום לקבוע במילי דעלמא. גם זה צריך להיות עם גבול, אבל שתהיה לה גם מידה של עצמאות, שתוכל גם היא להביע דעתה ולקבוע מה לעשות בבית.

חז"ל אמרו, שאשה מְפַרֶת באורחים יותר מן האיש (ברכות י, ב). יודעת להבחין יותר טוב ממנו, איזה אורח הוא אורח טוב, ואיזה אורח הוא אורח רע. חז"ל אומרים עוד, שיש באשה בינה יתרה יותר מן האיש (נדה מה, ב). מה פירוש בינה יתרה? בינה יתרה היא מה שנקרא בלע"ז אינטואיציה. הבעל פועל יותר עם שכל, צריך ראייה לכל דבר, ואשה פועלת יותר עם ההרגשה. יש לה הרגשה שזה כך, גם כשאין לה הוכחות חותכות. נכון שהרגשות כאלה יכולות להטעות, אבל לאשה יש חוש להרגשה יותר מן האיש. ההרגשה מטעה אותה פחות מאשר את האיש. זהו כנראה ההבדל בין חכמה לבינה. חז"ל לא אמרו שיש לאשה "חכמה" יתרה, אלא אמרו שיש לה "בינה" יתרה. לאיש יש חכמה, הוא לומד תורה, משתמש בשכל ומגיע למסקנות, אבל לאשה יש בינה, להרגיש גם דברים שאין לה הוכחות חותכות עליהם. הרגש מכתוב לה, ולפעמים הבינה היתרה עוזרת. לכן חשוב שיתוף הפעולה בין האיש לאשה, שהוא ישתמש בחכמה, והיא תשתמש בבינה.

אפילו אברהם אבינו שהיה נביא, והיה מהאבות הקדושים, בכל זאת הקב"ה אומר לו: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֵיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקִלָּהּ" (בראשית כא, יב), לפי "שהיה טפל לשרה בנביאות" (רש"י שם). במדרגת הנבואה - שרה היתה עוד יותר מאברהם. היא גם מרגישה יותר

ישראל הרי אסור להרבות כסף וזהב (דברים יז, יז). וכך גם החתן צריך להיות בבחינת מלך, שמטיב לאשתו, ובכך הם מגיעים אל השלמות הרצויה.

הנה, יציאת מצרים היתה דווקא בזכות נשים צדקניות (סוטה, יא, ב). ובעגל - הנשים עצמדו בנסיון והגברים חטאו (כנ"ל). גם בחטא הנוסף שהיה במדבר, שמאסו בארץ ישראל - הנשים לא השתתפו בזה (רש"י במדבר כו, סד). אדרבה, הנשים היו מחבבות את א"י (רש"י שם). זוג מתוקן משלים זה את זה. אין הכוונה שהבעל והאשה יהיו בדיוק שווים זה לזה, אלא השלמות מחייבת שיהיו קצת ניגודים ביניהם. התורה הרי אומרת, "אֶעֱשֶׂה לָךְ עֲזָרָה כְּנַגְדִי" (בראשית ב, יח), שהעזר הוא דוקא כאשר האשה היא קצת "כְּנַגְדִי". לא שתתקוטט עם בעלה על כל דבר, חלילה, שזה כלל לא "עֲזָרָה", אלא שהמידות שלה יהיו קצת שונות מהמידות שלו. למשל, אם הבעל מטבעו קמצן גדול, טוב שהאשה תהיה נוטה קצת יותר ממנו לעשיית חסד. ואם הבעל מטבעו בזבזן גדול, טוב שהאשה תדע לקמץ בהוצאות, שלא יתבזבז כל הכסף בבית, וכך גם בשאר דברים, אם האשה היא קצת כנגדו של הבעל, היא משלימה את הבעל. הם מאזנים זה את זה, ומגיעים יחד לשלמות הרצויה.

### הנהגת האשה בבית

השותפות הגדולה בין איש לאשה בתשועת עם ישראל, היא השותפות של מרדכי ואסתר. היא היתה מלכה, והוא לא היה מלך, ובכל זאת, ביחד, בשותפות שלהם, הם הצילו את עם ישראל. אם לא השותפות הזו של המנוגדים, לא היה יוצא הנס של פורים. ההפך מזה הם המן ואשתו. אמנם שניהם רשעים, הוא ארור והיא ארורה, ומבחינה זו הם מתאימים מאד זה לזה, אבל חשבת'י, שדווקא המן הכין לעצמו את המפלה, בגלל יחסו המוטעה לאשתו, (חוץ משאר הדברים שעשה). למה? שהרי זרש היתה יותר חכמה ממנו. היא אומרת לבעלה, "אִם מְזַרְעֵי הַיְהוּדִים מְרַדְּכִי... לא תוכל לו, כִּי נְפֹל תְּפֹל לְפָנָיו" (אסתר ו, יג). וקשה לכאורה: למה לא אמרה לו זאת מיד בהתחלה? אם היתה אומרת לו מיד, אולי לא היה מתקוטט עם מרדכי, והיה ניצל. חשבת'י לומר כך: הרי חז"ל אומרים, שהמן הוא ממוכן (מגילה יב, ב), וממוכן הרי נתן עצה, "לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ שֶׁרָר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן עַמּוֹ" (אסתר א, כב). ממילא, יתכן שזרש אשתו פחדה לפתוח את הפה נגדו. אם הוא רוצה להתקוטט עם מרדכי, אסור לה לומר לו שום דבר. אדרבה, היא מיעצת לו לתלות את מרדכי על עץ גבוה חמישים אמה (שם ה, יד). אבל אחרי שהוא נופל, אז נזכרת זרש בכל זאת לומר לו: "אִם מְזַרְעֵי הַיְהוּדִים מְרַדְּכִי... לא תוכל לו, כִּי נְפֹל תְּפֹל לְפָנָיו". אילו לא גזירת המן "לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ שֶׁרָר בְּבֵיתוֹ", אולי היתה אומרת לו זאת מההתחלה, ואולי היתה מצילה אותו. אבל בגלל הגזרה של בעלה היא מפחדת לפתוח את הפה ולדבר, וממילא - המן

שישמעאל הוא פרא אדם, ומרגישה יותר את הסכנה הנשקפת ממנו. אברהם הוא רב חסד, הוא לא רוצה לגרש את ישמעאל מהבית, "על כל פשעים תכסה אהבה", הוא לא מרגיש כמה ישמעאל גרוע, אבל שרה אמנו מרגישה זאת, ודורשת להפטר ממנו בהקדם האפשרי. הקב"ה מכריע במפורש לטובת שרה אמנו. "כִּלְאֵשׁ תֵּאֱמַר אֶלְיָךְ שְׂרָה שָׁמַע בְּקוֹלָהּ". נכון שאברהם צריך לקרב את כל באי העולם לעבודת ה', אבל את ישמעאל מסוכן לקרב. הוא יחשוב שהוא יורש יחד עם יצחק את א"י, ואת כל המעלה הרוחנית של אברהם אבינו. "לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק" (בראשית כא, י). כאן יש לשים גבול לאהבת החסד של

אברהם אבינו. צריך לזרוק את ישמעאל מן הבית. שרה מצילה כאן את יצחק מבן האמה, כדי שיוכל לקבל את הירושה הרוחנית של אברהם אבינו ואת א"י. כל אדם צריך לראות באשתו את מעלותיה, ולדעת, שהוא עוד לא הכיר את כל המעלות שלה. אמנם כשהתחתנו כבר ראה בה מעלות, אחרת לא היה מתחתן אתה, אבל לדעת שלא ראה עדין את כל המעלות. תמיד יראה עוד ועוד מעלות, בע"ה, וכך יבנו בית של אהבה, חיבה, שלום ורעות.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,  
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וכדבריו מבואר במדרש (במדב"ר א, י).
2. ודוחק לומר שכל המתים היו פחותים מבני עשרים, דלמה דוקא הצעירים ימותו, והמבוגרים לא ימותו. ועי' ברא"ם [הביאו הרב חיים דב שעוועל בהערותיו על הרמב"ן] שכתב על פי סוגיית הגמ' (סוכה כה, א), דאדרבה ממקום שהקשה הרמב"ן, משם יש דוקא ר א י ה לשיטת רש"י, שלא מת מהם אף אחד. ואכמ"ל.
3. הן מצד העובדה שבמשך חצי שנה לא חל ריבוי טבעי בקבוצת האנשים שהיו מבני עשרים ומעלה, [שלא כדרך העולם, שבכל אוכלוסייה, הנולדים והנוספים עליה הם רבים מן המתים], וכן מצד העובדה, שמניין אלו שמלאו להם עשרים שנה היה בדיוק כמנין אלו שמתו, וגם זה רחוק מאד שיהיה כן. ובכל זאת, כל זה הוא עדין נס הרבה יותר קטן, מאשר לומר כרש"י, שבמשך למעלה מחצי שנה לא מת מבני ישראל אף אדם אחד.
4. כיון שלפי תירוץ זה, אכן היה ריבוי טבעי בקבוצת האנשים שהיו מבני עשרים ומעלה, אלא שריבוי זה התקזז עם שבט לוי, שנמנה במנין הראשון, ולא נמנה במנין השני.
5. וכבר תמה כן הטורי אבן (מגילה כט, ב באבני שוהם), ונשאר בצ"ע.
6. ובאמת נראה, של כל הדעות - גם לדעת הרמב"ן - צריך לומר, שהתמידים הראשונים שהוקרבו במשכן באו מנדבת יחידים שמסרום לציבור. שהרי כתב רש"י, שכבר בשבעת ימי המילואים הקריבו את התמיד (עי' רש"י במדבר כה, ד). וגם הרמב"ן כתב כן בפרשתנו (מ, מז). [וגם האבן עזרא כתב כן (עי' אב"ע שמות כט, לח)]. ומאידך גיסא, הרי מבואר בגמרא, שהיום השמיני למילואים היה היום הראשון לעבודת המשכן (שבת פז, ב), ופירש רש"י (שם), "ראשון לעבודה - לסדר עבודת ציבור, תמיד ין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה". [וכן אמרו בירושלמי (ריש שקלים): "ביום שהוקם המשכן, ביום שנתנה תרומה התרומה". היינו, שמאותו יום והלאה הובאו קרבנות הציבור מתרומת הלשכה]. ועל כרחך צ"ל, שהתמידין שהוקרבו לפני כן, בשבעת ימי המילואים, באו מנדבת יחידים. ואלו שהוקרבו מכאן ואילך, באו מתרומת הלשכה, כמבואר ברש"י. [אך עי' שפת אמת (שבת שם) שיישב באופן אחר]. ולפי מה שבאר הרב שליט"א בדעת רש"י, שגם התמידים שהוקרבו אחר ימי המילואים [עד ר"ח אייר] באו מנדבת היחידים, צ"ל שהשוני בין תמידים אלו לתמידים שהוקרבו בשבעת ימי המילואים היה, שבשבעת ימי המילואים ניתנה נדבת היחידים ישירות לקרבן התמיד, ואילו ביום השמיני נלקחו נדבות היחידים אל הלשכה, ושם הרימו מהן תרומה, ומתרומה זו הוקרבו הקרבנות מכאן ולהבא.
7. ומצינו מקום נוסף ש"עוֹבֵר" נדרש בשני אפנים אלו, במובן של העברה במים, ובמובן של עבירה. שהרי אמרו בגמרא: "נִיַּעְבֹּר מְרֻבָּי" (אסתר ד, יז) - אמר רב, שהעביר יום ראשון של פסח בתענית (והוא מלשון עבירה, שאסור להתענות ביו"ט - עי' רש"י אסתר שם). ושמאל אמר, דעבר ערקומא דמִיָּא (מגילה טו, א), והיא כעין תעלת מים.
8. וכן אמרו בזוהר: "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה (היא עבודת הקרבנות) ועל גמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב). התורה - דא יעקב; העבודה - דא יצחק; גמילות חסדים - דא אברהם" (זוהר ח"א קמו, ב). וכידוע, יצחק הוא במידת הגבורה והדין, "פחד יצחק" (בראשית לא, מב). וממילא, בבחינה זו היא גם העבודה.
9. ושלמות ושכלול אלו ניתנים להתפרש בשני אפנים: א) שע"י נסיון העקדה נתברר, שאברהם פועל במידת החסד מתוך בחירה ורצון ועבודת הנפש, ולא מחמת נטיה טבעית אוטומטית, שאין בה בחירה, ואין ראוי לקבל עליה שכר; ב) שע"י נסיון העקדה נתברר, שמידת החסד של אברהם מעוצבת ומוגבלת ע"י מידת היראה (יראת שמים). (ובלי הגבלה זו, עלולה לפעמים מידת החסד לפעול במקום שאינו ראוי, וזהו חסד דטומאה).